

**Иккинчи жаҳон уруши даврида Ўзбекистонга эвакуация қилинган
болаларга ёрдам кўрсатишнинг йўлга қўйилиши**

Андижон давлат университети

Академик лицейи

Тарих фани ўқитувчиси

Сафиходжаева Нодира Набиевна

Аннотация.

Ушбу мақолада муаллиф томонидан Иккинчи жаҳон уруши йилларида Фарғона водийсида Меҳрибонлик уйлари фаолиятининг йўлга қўйилиши, етим болалар ҳамда ота-оналар қаровидан маҳрум бўлган болаларнинг давлат ҳимоясига олиниши, улар учун яратилаётган шарт-шароитлар ҳақида фикр юритилган.

Калит сўз: Болалар уйи, эвакуация, Иккинчи жаҳон уруши, етим болалар, Андижон, фронт орти, Ўзбекистон ССР.

Иккинчи жаҳон уруши бошланиши биланок, уруш ўчоғига айланган ҳудудлардаги қариялар, аёллар, ногиронлар ва болалар тақдири ҳам аянчли тус ола бошлаган эди. Худди мана шу вазиятда уларни фронт орти ҳудудларига эвакуация қилиш ишлари кенг кўламда олиб борилди ва Ўзбекистонга ҳам жуда кўплаб қариялар, аёллар, болалар, ногиронлар эвакуация қилинди. Эвакуация қилинганлар орасида болалар сони 200 мингдан ортиқ эди. Уларнинг орасида ота онаси халок бўлиб етим қолган ёки ота она қарамоғидан маҳрум бўлганлари кўпчиликни ташкил этарди.

Мана шундай оғир шароитда айниқса, ҳимоя қилишга муҳтож бўлган ва ҳар томонлама қўллаб-қувватланиши муҳим бўлганлар – болалар уйлари тарбияланувчиларидир.

Совет даврида яратилган адабиётлар[1]синфий-сиёсий ва мафкуравий босимлар ҳукмрон бўлган даврда ёзилган бўлиб, уларда нафақат республиканинг ички ҳаёти, балки халқаро ҳамкорлик масаласида ҳам маданият, халқ, жамият, мафкура ва маънавий омилларнинг ижтимоий ҳаёт билан уйғунлиги партия органларининг роли[2] ҳамда “социалистик мусобақалар”га асосий эътибор қаратилган. 1941 йил Иккинчи жаҳон уруши йилларида эвакуация қилинган етим болаларнинг Ўзбекистонга олиб келиниши ва бу билан боғлиқ жараёнлар, уларнинг кейинги турмуш шароити, Болалар уйлари фаолияти бўйича ёритилган кўплаб асарлар ва мақолалар борлигини ҳам таъкидлаш лозим[3].

Архив ҳужжатларининг таҳлили шуни кўрсатадики, 1942 йил 2 январ куни Тошкентда бўлиб ўтган хотин-қизлар фаоллари йиғилиши қатнашчиларининг мурожаатида қуйидаги фикр янграган: “Ўзбекистонимизга келган болаларнинг бирортаси ҳам бошпанасиз ва оналик меҳру муҳаббатидан маҳрум бўлиб қолмаслиги керак”. Мазкур мурожаат эълон қилингандан кейин бир неча кун ичида 643 оила, 69 та жамоа эвакуация қилинган талайгина ўғил-қизларни ўз тарбиясига олади. Ўша йили сентябр ойигача 1015 нафар бола оилаларда тарбиялашга, 303 нафари эса фарзандликка берилди. Шундай оилалардан бири тошкентлик Маҳкамовлар оиласидир. Улар турли миллатли 11 нафар болани фарзандликка олишди ва вояга етказишди. 1942 йил 14 январда собиқ ЎзКП(б) нинг Наманган вилояти ташкилоти бюроси ва ЎзССР Олий Советининг Наманган вилояти ташкилоти комитети “Эвакуация қилинган болалар ва етим болаларни жойлаштириш ва тарбиялаш” ҳақида қарор қабул қилди. [4].

Иккинчи жаҳон уруши йиллари Ўзбекистонда 214 та болалар уйи бўлиб, унда 20 минг нафар бола тарбияланар эди. Кутилмаганда бошланган уруш ҳукуматга кўп масалаларда зудлик билан қарор қабул қилишга мажбур этган эди. Шулардан бири уруш ҳаракатлари кетаётган фронт ҳудудларидан аҳолини эвакуация қилиш масаласи бўлган. Ўзбекистонга олиб келинган болаларнинг кўпи Болалар уйларига жойлаштирилган эди. Бироқ мавжуд болалар уйларининг ҳаммаси ҳам шунча кўп болани қабул қилиш қувватига эга эмас эди. Шу сабабли зудлик билан Болалар уйлари очилди ёки мавжудлари кенгайтирилди. Аммо эвакуация қилинган болалар Болалар уйларига жойлаштирилганлигига қарамай уларни озиқ-овқат, кийим-кечак, кўрпалар билан таъминлашда етишмовчилик мавжуд эди.

Архив маълумотларининг гувоҳлик беришича, уруш ҳаракатлари бошлангандан буён 1942 йилнинг феврал ойигача Андижон вилоятига 14 та болалар уйи кўчириб келтирилган бўлиб, унинг таркибида 1651 нафар тарбияланувчиси бўлган. Бу Болалар уйлари қуйидагича жойлаштирилган: 260 нафар бола Бўтақара қишлоғига, 80 нафар бола Хартум қишлоғига, 127 нафар бола Ойим қишлоғига, 191 нафар бола Ворошиловский тумани Абдуллабий қишлоғига, 150 нафар бола Кампиробод қишлоғига, 100 нафар бола Жалақудук туманига, 111 нафар Избоскан туманига, 127 нафар Ленинск (ҳозирда Асака) шаҳрига, 162 нафар Ниёзботир қишлоғига, 88 нафар Марҳамат туманига, 255 нафар Хўжаобод туманига, 100 нафар Балиқчи туманига, 105 нафар Олтинқўл туманидаги Болалар уйларига жойлаштирилган. Бундан ташқари ташкилий

кўмитанинг қарорига мувофиқ Андижонда 200 ўринли болалар уйи ташкил этилган.

Айни вақтда туманларда жойлашган эвакуация қилинган болалар уйларида оёқ кийим ва пойабзаллар, тўшаклар етарли эмаслиги, вилоят савдо бўлими маҳсулотларни жуда ёмон етказиб бераётгани, шунингдек жихозлар билан жуда ёмон таъминланганлиги, ўқув қўлланмаларнинг камлиги, тарбия ишларининг қониқарли йўлга қўйилмаганлиги архив маълумотларида қайд этилганлигини кўришимиз мумкин[5].

Болалар уйларида етишмаётган иссиқ кийим, кўрпа тўшаклар аҳоли орасидан кўнгилли тарзда болалар учун йиғилган. Жумладан, 1942 йилда Андижон шаҳрида 3040 дона иссиқ кийимлар йиғилиб, эҳтиёжи бўлган болалар уйларига етказиб берилган.

Шунингдек, партия ва ташкилот раҳбарлари, хотин-қизлар ташкилоти фаоллари, колхозчилар ва бошқалардан ҳам пул маблағлари йиғилиб аҳоли оғир бўлган болалар уйларига ҳомийлик ёрдами сифатида пул маблағлари етказиб берилган[6].

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда Ўзбекистонда, жумладан Фарғона водийсида болалар уйлари фаолияти бирмунча яхшиланди. Чунки, ота-онасиз етим болаларни истаган томонга оғдириш ва хоҳлаган руҳда тарбиялаш осон кечар эди. Шунинг учун ҳам уларга “Ҳамма нарса болалар учун” шиори остида ғамхўрлик қилинди. Болалар уйларида яшаётган айрим болаларни ота-оналари кейинчалик ўз юртларига олиб кетишди. Уруш туфайли келиб қолган кўпчилик болалар Ўзбекистонда умрбод қолиб кетди. Ўша машъум йиллардан буён фаолият кўрсатиб келаётган кўплаб болалар уйлари фикримизнинг далилидир.

Уруш йилларида ўзбек халқи ўзининг аҳоли оғир бўлишига қарамасдан юртларига кўчириб келтирилган турли миллат вакиллари бўлган қариялар, аёллар, болаларни илиқ кутиб олишди ва ўз халқига хос бўлган меҳмондўстлик, инсонпарварлик, олийжаноблик фазилатларини намоён этдилар

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Халқлар дўстлигининг буюк кучи. Мақолалар тўплами.-Тошкент. Ўзбекистон, 1974.; Шермухамедов С. Некоторые вопросы теории и практики развития социалистической культуры.-Ташкент: Узбекистан, 1980.; Раззоқов Т. Социалистик мусобақа ва ҳозирги шароитда уни қишлоқда ташкил этишнинг баъзи масалалари. – Тошкент. Фан, 1989.
2. Шермухаммедов С.Ш. Некоторые вопросы теории и практики развития социалистической культуры. – Тошкент.: ТГПИ, 1984.
3. Турдиев С. Улуғ Ватан уруши йилларида Ўзбекистон меҳнаткашларининг кўчириб келтирилган болаларга ғамхўрлиги. – Тошкент: Фан, 1987; Воскобойников А., Яковлев М.Организаторская и идеологическая работа Коммунистической партии Узбекистана в годы Великой Отечественной войны. –Ташкент, 1966.; Ефимов В.Патриотические подвиги труда Самаркандской области в годы Великой Отечественной войны.–Самарканд, 1962.;Иноятов Ҳ. Ғалабага кўшилган ҳисса.– Тошкент, 1975.; Самарқанд тарихи. 2 том. –Тошкент, 1977.
4. Ў.М.Асқарова. Меҳрибонлик уй лари ўсмирларида миллий ғурурни тарбиялашнинг педагогик хусусиятлари. Педагогика фан. номзод. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2001. – 21 б.
5. Ўзбекистон миллий архиви. Ф-94, О-5, Д 4254
6. Ўзбекистон миллий архиви. Ф-94, О-5, Д 4254

